

לשכת רב הקמפוס

אוניברסיטת בר-אילן

הפקולטה למדעי היהדות

דף שבועי

פרשת מצרע, תשע"א
מספר 910מאת המרכז ללימודי יסוד ביהדות
ע"ש הלנה ופאול שולמן

סיפור צרעת נעמן (מל"ב פרק ה) – אמונה וטוב מול כוחניות ותוקפנות

רוב מערכות היחסים בסיפור צרעת נעמן מאופיינות בכוחניות ובחשדנות; התקשורת העיקרית מלאת שנאה ותוקפנות ונפוחת אגו. היוצאים מן הכלל הם שניים: העבדים החביבים והדאוגים (הנערה הקטנה שבבית נעמן ועבדיו שנסעו עמו לארץ ישראל) והנביא אלישע. נעקוב עתה אחרי השתלשלות הסיפור כדי לנסות ולהבין את משמעותו.

הנערה הקטנה, שפחתה של אשת נעמן, מניעה את גלגלי העלילה כאשר היא מספרת לה על אודות הנביא אשר מסוגל להבריא את נעמן מצרעתו. מכאן ואילך מתגלגלים העניינים עד ריפוי המלא של נעמן, אך הדרך איננה חלקה ואף איננה נעימה. נעמן מדווח לאדונו מלך ארם על השמועה שהגיעה לאוזניו, והלה, במקום להתייעץ עם מלך ישראל ולשאול אותו אם יש דברים בגו, שולח אליו בידיו נעמן מכתב תוקפני: "וְעַתָּה כְּבוֹא הַסֵּפֶר הַזֶּה אֵלַיךָ הַנְּהָ שְׁלַחְתִּי אֵלַיךָ אֶת-נְעֻמָן עַבְדִּי וְאֶסְפְּתוֹ מִצְרַעְתּוֹ" (ו).¹ מלך ארם דואג להודיע למלך ישראל שנעמן הוא עבדו כדי להעמיד את ההיררכיה הפנימית והחיצונית על דיוקה. המכתב מנוסח בלשון ציווי בוטה ולא בלשון בקשה, ובו מצוין שנעמן כבר יצא לדרך, וכי הוא מגיע ללא התרעה מוקדמת. אף על פי כן על מלך ישראל לבצע את הפקודה ללא דיחוי.

לא פלא אפוא שמלך ישראל משוכנע שכל העניין הוא תואנה כדי להתנכל לו ולא רצו: "וַיִּקְרַע בְּגָדָיו וַיֹּאמֶר הֲאֵלֵהִים אֲנִי לְהַמִּית וּלְהַחֲיֹת פִּי-זֶה שְׁלַח אֵלַי לְאֶסֶף אִישׁ מִצְרַעְתּוֹ פִּי אֶךְ-דָּעוּ-נָא וְרֵאוּ פִּי-מִתְאַנֶּה הוּא לִי" (ז). זאת תגובה קיצונית של אדם מפוחד וחשדני. הוא קורע את בגדיו לאות אבל ומכנה את מלך ארם בכינוי עוין ומלא טינה: "זה".

ייתכן מאוד שמלך ישראל מבין נכוחה את מעשהו של מלך ארם, שהרי הנערה הקטנה סיפרה על אודות "הַנְּבִיא אֲשֶׁר בְּשֵׁמוֹן" (ג) ולא הזכירה את מלך ישראל. אפשר שמלך ארם מנצל את הסיטואציה כדי ליצור תקרית דיפלומטית שבה ישלם עם ישראל את המחיר על "מחדליו". וכאן נכנס אלישע לתמונה. הוא פונה ישירות לא נעמן אלא למלך ישראל: "לְמָה קָרַעְתָּ בְּגָדֶיךָ יְבֹא-נָא אֵלַי וַיַּדַע פִּי יֵשׁ נְבִיא בְּיִשְׂרָאֵל" (ח). לאלישע יש מטרה ברורה: להראות לאותו שר צבא ארם שבישראל קיימת מציאות רוחנית שונה מזו שהכיר עד כה.

נעמן מגיע אל מול ביתו של הנביא "בסוסיו וברכבו" – הסמלים לכוחו ולמעמדו הנכבד,² והנה, לתדהמתו ולאכזבתו, אלישע אינו יוצא לקראתו ואינו מדבר עמו. במקום זאת הוא שולח אליו שליח שמוסר לנעמן הוראה מלווה בהבטחה מאת הנביא: "הֲלוֹךְ וְחִצְפָּת שְׁבַע-פַּעֲמִים בִּיַרְדֵּן וְיָשַׁב בְּשֶׁרֶךְ לְךָ וַיְהִר" (י). נראה שנעמן נעלב בשם עצמו וגם בשם ארצו. הוא מזכיר את נהרותיה הגדולים של דמשק ומגחך בביטול להוראת הנביא השולח אותו לטבול בנהר העלוב שבישראל.

¹ כפי שעולה מן הכתובים, בימים אלה ממלכת ישראל כפופה למרות ארם. ראו ב' עודד, אנצ' עולם התנ"ך, מלכים ב', תל-אביב 1994, עמ' 43.

² הצמד המקראי "סוס ורכב" מבטא עוצמה צבאית ושליטה. השווא דברים כ:א; יהושע יא:ד; מל"א כ:א; ישעיה מג:יז; יחזקאל לט:כ, ועוד רבים.

לאחר מכן נעמן נעתר להפצרותיהם של עבדיו הטובים, ולמרבה הפתעתו הוא אכן נרפא לחלוטין במימי הירדן. מכאן ואילך הוא נהפך למעריץ גמור של הנביא, וכל סגנון השיח שלו משתנה: "וַיָּשָׁב אֶל-אִישׁ הָאֵל-לֵהִים הוּא וְכָל-מִחְנֵהוּ וַיָּבֵא וַיַּעֲמֵד לְפָנָיו³ וַיֹּאמֶר הִנֵּה-נָא יָדַעְתִּי כִּי אֵין אֱלֹהִים כָּל-הָאָרֶץ כִּי אִם-בְּיִשְׂרָאֵל וְעַתָּה קַח-נָא בְרָכָה מֵאֵת עֲבָדֶיךָ" (טו). זאת ההודמנות שלה ציפה אלישע הנביא, המקדש את שם אלוקיו ברבים: "וַיֹּאמֶר חִי-ה' אֲשֶׁר-עֲמַדְתִּי לְפָנָיו אִם-אֶקַּח!" (טז). התנגדותו של הנביא ליהנות מפרי עצתו היא כמשב רוח רענן וטהור מול כל משחקי האגו העצבניים שנחשפנו אליהם עד כה.

נעמן, שהשכיל להבין מיהו הא-ל האמתי, מתנצל לפני אלישע על שאיננו יכול לשנות את אורח חייו לחלוטין. כדי להמשיך ולהיות שר צבא ארם הוא יהיה חייב להתנהג בצביעות ולהשתחוות לעבודה זרה בבית רימון עם מלכו. גם בעניין זה אלישע אינו מנסה לשכנעו או לקצור פרות ממשיים, ובאדיבות רבה הוא נפרד ממנו באמירת "לֵךְ לְשְׁלוֹם" (יט). אלישע יודע: כל המוסיף גורע.

כאן, בשיאו של הסוף הטוב, הסיפור אמור היה להסתיים. ואכן, נעמן פונה לדרכו לחזור אל ביתו: "וַיֵּלֶךְ מֵאֵתוֹ פְּכַרְת-אָרֶץ" (יט). אך להפתעת הקורא מופיע גיחזי, נער הנביא. מסתבר שתאוות הממון גברה על גיחזי. הוא מנצל את התרגשותו של נעמן ומוציא ממנו במרמה כסף ובגדים. דווקא נערו הקרוב של הנביא, המכיר אותו ואת נפלאותיו, אינו מסוגל להתגבר על יצרו!

כאן לשונו של הנביא נעשית עוקצנית ומרירה. הוא נוכח לדעת שגיחזי לא רק חמדן אלא גם שקרן המכחיש את מעשיו. לפיכך הוא מתקיף את גיחזי בשאלות רטוריות: "לֹא-לְבִי הֵלֵךְ פְּאֲשֶׁר הֶפְךָ-אִישׁ מַעַל מְרַכְבְּתוֹ לְקִרְאָתְךָ? הֲעַת לְקַחַת אֶת-הַכֶּסֶף וְלְקַחַת בְּגָדִים וְזִיתִים וְכַרְמִים וְצֹאן וּבָקָר וְעֲבָדִים וְשִׁפְחוֹת?" (כו). הסיפור מסתיים כאשר אלישע מקלל את גיחזי ואת צאצאיו אחריו: "וַיִּצְרַעַת נַעֲמָן תְּדַבֵּק-בְּךָ וּבְזִרְעֶךָ לְעוֹלָם וַיֵּצֵא מִלְּפָנָיו מִצְרַע פֶּשֶׁלֶג" (כז). מתקבל הרושם כאילו אותה צרעת שהייתה בגופו של נעמן התעופפה לה ונחתה על גופו של גיחזי.

המהפך המתחולל בסיפור מצרעתו של נעמן ל"צרעת נעמן" של גיחזי מוכיח שמידות טובות ואמונת האמת השוכנת באדם הן הערובה לחיים תקינים ובריאים.

ד"ר יעל צהר
המחלקה לתנ"ך

³ בכמה מהמקורות המקראיים הצימוד "לעמוד לפני" משמעותו הכנעה וקבלת מרות. ראו: דב' ד: י; ח: שופ' כ: כח; מל"א יז: א, יח: טו; מל"ב ג: יד, ועוד רבים. אף כאן, מתאר אלישע את עצמו כעומד לפני ה' (פסוק טז).

⁴ יש פה סיום מדומה, שכן הקורא המיומן, היודע שאחת מדרכי הסיום של הסיפור המקראי היא חזרת הגיבור לביתו, מניח שהסיפור אכן מסתיים, אך לא כן הדבר.